

דעת חז"ל על הצרעת כעונש על "לשון הרע"

— א —

במחשבת חז"ל מקובלת הדעה, כי הצרעת באה כעונש¹ על חטא "לשון הרע"². דעה זו מושמעת לאורך כל התקופה התלמודית מפיהם של תנאים ואמוראים גם יחד, ולאחר מכן אצל בעלי הלכה והוגי דעות³.

לראשונה היא מופיעה במדרשי ההלכה: בספרא ה' ז, שבו מתוארת שיחה של הכהן עם אדם שמופיע לפניו ומוסר לו: "כנגע נראה לי בבית" וזה, בתגובה, פותח בדברי מוסר וכיבושין ואומר לו: "בני אין הנגעים באים אלא על לשון הרע", ובספרי דברים כ"ד, ט⁴, שבו אמרו חז"ל על סמיכות הפסוק "השמר בנגע הצרעת" לפסוק "זכור את אשר עשה לך עמלק" — כך: "וכי מה ענין זה לזה? ... ללמדך שאין נגעים באים אלא על לשון הרע". דעה זו מושמעת גם מפיו של רבי שמעון בר יוחאי האומר על מספרי "לשון הרע", כי "הנגעים באים עליהם" (אבות דרבי נתן, נוסחה א' פרק ט'); מפיו של רבי שמעון בן אלעזר — תנא

1. בבואנו לעסוק בדעת חז"ל על הצרעת — מן הראוי להכיר את דעתו של הרשב"ם על נושא זה. הוא אמר: "כל פרשיות נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתים ומראותיהן וחשבון הסגרם ושערות לבנות ושער שחור וצהוב — אין לנו אחר פשוטו של מקרא כלום, ולא על בקיאות דרך ארץ של בני אדם, אלא המדרש של חכמים וחוקותיהן וקבלותיהן מפי החכמים הראשונים הוא העיקר" (פירושו לויקרא י"ג, ב). דברים אלה בולטים בשים לב לעובדה, שהרשב"ם היה גדול המפרשים על פי פשוטו של מקרא, כלשונו הוא: "ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי" (פירושו לשמות כ"א, א).
2. אין בדעתנו לעסוק במסגרת זו בחומרת חטא "לשון הרע" ובחובה להמנע ממנו. נסתפק בציון מספר פסוקי מקרא העוסקים בכך. בויקרא י"ט, טז: "לא תלך רכיל בעמך"; בתהלים ל"ד, יג-יד: "מי האיש החפץ חיים אהוב ימים לראות טוב — נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה" ובתהלים ק"ב, ב-ג: "ה' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה, מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה". כן ראה את תהלים ל"ט על הצורך לבלום את יצר הדיבור (שם גם מוזכרת המילה "נגעים") ואת יצירתו המונומנטלית של ר' ישראל מאיר הכהן זצ"ל: "חפץ חיים" ו"שמירת הלשון", המקיף את הנושא ודן בו בכל ענייניו והשלכותיו. וראה את דברי המוסר שכתב הרמב"ם על נושא זה בסוף הלכות "טומאת צרעת". תן דעתך גם לדבריו של ריש לקיש הדורש נוטריקון: "מאי דכתיב 'זאת תהיה תורת המצורע' והשיב: 'זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע' (ערכין ט"ו, ע"ב). על גישת התלמוד לנוטריקון ראה: שבת ק"ה, ע"א.
3. ראה את דברי רש"י לדברים כ"ד, ט: "אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע", ואת דברי הרמב"ם בפירושו למשנה נגעים י"ב, האומר: "צרעת הנזכרת בתורה — אמרו, שהוא עונש בעבור לשון הרע, כי ייפרד מן האנשים וירחיקו אותו מהיזק לשונו". כך גם ב"מורה נבוכים" מאמר ג' פרק מ"ז: "אבל טומאת צרעת כבר ביארנו עניינה, והחכמים ז"ל גם כן בארוהו והודיעונו אותו, והעיקר המוסכם אליו, שהוא עונש על לשון הרע", והרחיב את הדברים ב"יד החזקה", בסוף הלכות "טומאת צרעת": "שהמספר בלשון הרע... ישתנה עורו ויצטרע ויהיה מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשחת הרשעים ושהוא הליצנות ולשון הרע". כן ראה את דברי הרמב"ן לדברים שם, הסבור שהפסוק "זכור את אשר עשה ה' אלוהיך למרים" כולל את הלאו של איסור "לשון הרע".
4. במהדורת פינקלשטיין — פיסקה רעה, עמ' 294.

בדור החמישי – האומר: "אף על מספרי 'לשון הרע' נגעים באין⁵ (שם), ומפיו של רבי יוסי בן זמרא – בסוף תקופת התנאים – האומר: "כל המספר 'לשון הרע' נגעים באים עליו" (ערכין, ט"ו, ע"ב).

דעה זו מושמעת, כאמור, גם מפייהם של האמוראים: רבי יהודה בן לוי – בן הדור הראשון – המנמק את הבאת שתי הציפורים לטהרת המצורע במעשה הפטיט (פטרוט) שהוא עשה (ערכין, שם); רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יוחנן – בן הדור השני והשלישי – האומר: "על שבעה דברים נגעים באין" ו"לשון הרע" הוא אחד מהם (ערכין, שם); רבי פדת – בן הדור השלישי – האומר: "ברית כרותה להקב"ה בעולם, כל מי שמספר לשון הרע ילקה בצרעת" (תנחומא, מצורע א'); רבי יהודה הלוי בן רבי שלום – בן הדור החמישי – האומר: "על י"א דברים הצרעת באה" (במדבר רבה, נשוא, ז', ה) ו"לשון הרע" הוא אחד מהם, והיא מושמעת במדרשים אנונימיים נוספים, שלא מוטבע עליהם שם אומרם⁶.

— 3 —

על אף דעה אחידה זו, שאין עליה עוררין, אין מקור אחד מוסכם שעליו ניתן להסתמך ובו ניתן לראות אסמכתא בלעדית לדעה זו. בעלי הדעה תומכין יתדותיהם במיגוון מקורות כדלהלן:

1. **צרעת משה:** משה, נצטווה, כידוע, ללכת אל בני ישראל ולומר להם: "ה' אלוקי אבותיכם נראה אלי... פקד פקדתי אתכם... ואמר אעלה אתכם מעני מצרים" (שמות ג', טז-יז). משה פקפק בהצלחת השליחות ושאל: "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקלי, כי יאמרו לא נראה אליך ה'" (שם ד', א). וה' הגיב על כך בנתינת שלושה אותות, שאותם יציג משה לפני בני ישראל: המטה הנהפך לנחש, היד הנעשית מצורעת והמים הנהפכים לדם. על האות השני אומרים חז"ל: "בשעה שאמר לו האלוקים, שילך אצל ישראל, אי"ל: רבוני, והרי אין מאמינין אותי, שנאמר 'והן לא יאמינו לי'! אמר לו האלוקים: הא משה, כבר אתה יודע, שאינן מאמינים אותך! מאמינים בני מאמינים הם, ואמרת לי 'והן לא יאמינו לי'! 'הבא נא ידך בחיקך! מיד ייוציאה, והנה ידו מצרעת כשלג'" (במדבר רבה⁷, נשא, ז', ה).

5. בנוסחה ב', פרק ט"ז מופיעה המקבילה: "אין הנגעים באים אלא על 'לשון הרע', ואין הצרעת [באה] אלא על גבה רוח", ואין להסיק מכאן, שיש להבחין בין נגעים לצרעת, שכן דברי רבי שמעון בן אלעזר מופיעים גם בספרא ה', ז, ושם הנוסח: "אף על גסות הרוח נגעים באים".

6. לדוגמה: בתנחומא מצורע ב', ג' וד'. ב"פיתרון תורה", מהדורת א' א' אורבך, עמ' 44 מצוי על כך שיר: "שדי טהור מראות רע, תינה להם עונש מוציא שם רע, הזהיר אותם לסור מרע, יידעתם יחד תורת המצורע".

7. בשמות רבה ג', טו, מוערך גם אות המטה כעונש על חטא "לשון הרע". שם נאמר: "מזה שבידך אתה צריך ללקות, שאתה מוציא שם רע על בני, הם מאמינים בני מאמינים... לפי שעשה מעשה נחש לכך הראה לו את הנחש". ובהמשך שם: "מה הנחש כשהלשין – הכיתי אותו הצרעת... אף אתה ראוי ללקות בצרעת". והשווה לתנחומא מצורע ב' (ובבובר, עמ' כ"ד, פסקה ז'), שאף שם מובעת הדעה, שהנחש לקה בצרעת כשאמר: "כי יודע אלוקים כי ביום אכלכם ונפקחו עיניכם" (בראשית ג', ה) וההוכחה לכך היא מן המילה "ארור אתה", ואין "ארור" אלא בצרעת, שנאמר: "צרעת ממארת היא". וראה בשמות רבה, שם, דעת רבי אלעזר, שאמר, שהנחש נושא עמו תמיד את הצרעת: "סלעין דביה – צרעין אינון", וראה ב"פיתרון תורה", עמ' 42. ובאשר לאות השני – הצרעת – סבורים חז"ל, כי ישנה בו משמעות תוכחה גם לבני ישראל: "לך אמור להם, מה מצורע מטמא, אף המצריים מטמאים אתכם, וכשם שהוא נטהר – כך הקבי"ה עתיד לטהר לישראל" (שמות רבה, שם).

2. צרעת מרים: מרים דיברה, כידוע, עם אהרן במשה, "על־אדות האשה הפְּשִׁית אשר לקח", והתוצאה: "ויחר אף ה' בם" וילך, והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשגל, ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת" (במדבר י"ב, ט-ל), וכלשונם של חז"ל: "שכן מצינו באהרן ומרים שספרו לשון־הרע⁹ במשה ובאת עליהם הפורענות"¹⁰ (ספרא, מצורע, ה', ז).

3. צרעת גיחזי: נער זה שהיה משרתו של אלישע¹¹ יזם מדעתו ריצה אחר נעמן המתרחק. כשהשיגו – השמיע באזניו את דברי השקר הבאים: "אדני שלחני לאמר: הנה עתה זה באו אלי שני נערים מהר אפרים מבני הנביאים, תנה גא להם ככר כסף ושתי חליפות בגדים" (מלכים, ב' ה', כב). נעמן האמין לו, נעתר לבקשתו והעניק לו ככרים כסף ושתי חליפות בגדים. לכשנודע הדבר לאלישע קרא לגיחזי, גער בו על המעשה וקללו: "וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם". קללה זו נתממשה מיד: "ויצא מלפניו מצורע כשגל" (שם, שם, כז). ומכאן אמר רבי שמעון בן אלעזר, כי "על מספרי לשון־הרע נגעים באין, שכן מצאנו בגיחזי שסיפר לשון־הרע ברבו ודבקה בו הצרעת עד יום מותו"¹² (אבות דרבי נתן, שם).

4. הפסוק: "מלשני בסתר": בתהלים ק"א, ה, נאמר: "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית, גבה עינים ורחבלבב אתו לא אוכל", לאמור: כל המשתמש בלשונו נגד רעהו בסתר – יוצמת. מילה זו "אצמית" הושוותה למילה "לצמיתות" (ויקרא כ"ה, כג), שפירושה "לחלוטין", ומכאן שגם מילה זו משמעה "חליטה", ו"חליטה", כידוע, קשורה בקשר הדוק לנושא הצרעת¹³.

8. ראה בספרי, בהעלותך (מהדורת הורוויץ, פיסקה ק"ה, עמ' 103), ובשבת צ"ז, ע"א, את דעתו של רבי עקיבא, הסבור, שגם אהרן נצטרע, ואת דעתו של רבי יהודה בן בתירא שאמר לו: "בין כך וכך אתה עתיד ליתן את הדין. אם כדברך – התורה כסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו – אתה מוציא לעו על אותו צדיק". ובתנחומא מצורע, ב': "אלא שאהרן נרפא מיד, ומרים – לאחר שבעה ימים". וב"פיתרון תורה", עמ' 149: "אמר הקב"ה, אם יהיה אהרן מצורע – אין כהן בעל מוס יכול להקריב על גבי מזבח".
9. השווה עם הנוסח שבערכין ט"ז, ע"א. שם נלמדים הדברים מן הפסוק: "מלשני בסתר רעהו" (ראה להלן), אולם הנוסח המקביל שבשאלות מצורע פ"ח, מסתמך תחילה על מעשה מרים ולאחר מכן על הפסוק "מלשני בסתר". כן ראה מקור זה בבמדבר רבה, נשא, ז', ה; בתנחומא בובער, מצורע, עמ' 46, סעיף ו' ובתנחומא צו, יג. בדברים רבה ו', ד, מנוסחת דעה זו כך: "ורבנן אמרי, תדע לך, שהנגעים באין על לשון־הרע – הוי מרים הצדקת על ידי שדיברה לשון־הרע במשה אחיה קרבו בה הנגעים", ובהמשך: "מרים הצדקת סימן לכל בעלי לשון הרע".
10. ראיית צרעת מרים כעונש באה לידי ביטוי גם בסמיכות הפסוק: "השמר בנגע הצרעת" אל הפסוק: "זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כ"ד, ח-ט). כך דרשו חכמים: "יכי מה ענין זה לזה? אלא מלמד, שלא נעשה אלא על "לשון הרע" (ספרא, מצורע, ה', ז). וראה את המקבילה שבספרי לדברים כ"ד, ט, שצויינה לעיל, ואת דברי רש"י ורמב"ן על־אחר.
- גם הרמב"ם, בבואו להזהיר על חטא "לשון־הרע" משתמש בסמיכות זו ואומר: "ועל ענין זה מזהיר בתורה ואומר 'השמר בנגע הצרעת' – זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים בדרך". הרי הוא אומר, התבוננו מה אירע למרים הנביאה שדיברה באחיה" (סוף הלכות טומאת צרעת).
11. ראה ב"פיתרון תורה", עמ' 42: "ראוי היה גיחזי להיות נביא יתר מאלישע ובדבר קל נטל את שלו".
12. ראה את דעת הברייטא בסוטה מ"ז, ע"א, על מעשהו זה של אלישע: "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידיו". ובהמשך: "אלישע מאי היא? והגמרא משיבה: "דכתיב: 'העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים כרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות'; ומי שקיל כולי האי? ובגדים הוא דשקיל!"
13. ראה במשנה נגעים א', ג; ג', א; ה', ב; ו', ה.

5. הפסוק: "שומר פיו": במשלי כ"א, כג, נאמר: "שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו", ועל כך אמרו במדרש: "אל תקרי 'מצרות נפשו' אלא 'מצרעת נפשו'"¹⁴ (תנחומא מצורע בי"ז).

— ג —

בעקבות תפיסה זו, שהצרעת מהווה עונש על חטא "לשון-הרע" — הוסבר עונשו של המצורע ותהליך טהרתו באיפיונו של החוטא, בגורמיו ובתוצאותיו. כך אמרו חכמים "מה נשתנה מצורע, שאמרה תורה 'בדד ישב, מחוץ למחנה מושבו? והשיבו: "הוא הבדיל (בלשונו הרעה) בין איש לאשתו, בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה 'בדד ישב'"¹⁶ (ערכין ט"ז, ע"ב). ו"מה נשתנה מצורע, שאמרה תורה יביא שתי ציפורים לטהרתו? אמר הקב"ה: הוא עושה מעשה פטיט (פטפוט), לפיכך אמרה תורה יביא קרבן פטיט" (ציפורים שמפטפוט) (שם). ולמה עליו להביא לטהרתו "עץ ארז"? "לפי שהגביה עצמו כארז — באה עליו הצרעת" (תנחומא, מצורע, ג), ולמה "אזוב"? כי "אין באילנות שפל ממנו, ולפי שהשפיל עצמו, לפיכך מתרפא על ידי אזוב"¹⁷ (שם).

יתר על כך: הכהן, לדעת חכמים, לא הסתפק בראיית הצרעת והמצורע, בסגירתו ובמעקב אחר התפתחותה או העלמותה של המחלה. לדעתם, עליו להיות פעיל ולהביא לסילוקה על ידי השבת המצורע בתשובה מן החטא הנדון. כך אמרו: "בשבעת ימים שמסגירין היה מוכיחו בכל יום. אמר לו: בני חזור בך מדרכך המקולקלן ומיד אתה מתרפא, וכיון שמניח בלבו לעשות תשובה — ראה את נגעו שהוא מתכבד" ("פיתרון תורה" עמ' 49). בקיצור: הופעת הצרעת תלויה בחטא "לשון-הרע"¹⁸ וסילוקה — בשיבה ממנו.

— ד —

עתה יש לעיין בדבר ריבוי המקורות, שעליהם מסתמכים החכמים בקבעם, שהצרעת באה כעונש על "לשון הרע": מדוע אין הסכמה כללית לגבי מקור אחד בלבד, שישמש

14. בדברים רבה ו', ה, ובתנחומא, מצורע, שם, נדרש פסוק נוסף לצורך זה: "אל תתן את פך לחטיא את בשרך" (קהלת ה', ה), ודרשו: "אל תתן רשות להוציא דבר מפך, לחטיא את בשרך" — להלקות את גופך".
15. וראה את המקבילה ב"פיתרון תורה", עמ' 46.
16. על הצרעת כמחלה מדבקת ראה בויקרא רבה, פרשה ט"ז, את התנהגותם של רבי מאיר, רבי אלעזר ברבי שמעון, רבי יוחנן, רבי שמעון בן לוי, רבי אמי ורבי אסי בנושא זה ואת התייחסותם למצורעים, לחפציהם ולמשכנם, ואין כל קשר בין טומאה לבין הדבקות.
- וכבר אמר האברבנאל בפירושו לתזריע י"ג: "וחלילה שתהיה תורתנו כאחד מספרי הרפואות הקטנים", וראה במשנה נגעים ג', א, שעובדי כוכבים וגר תושב אינם מטמאין בנגעים, ובמשנה ב' שם ש"חתן שנראה בו נגע — נותנים לו שבעת ימי המשתה... וכן ברגל — נותנין לו כל ימות הרגל", ואם אמנם, מטרת הבדידות והרחקה של המצורע — למנוע הדבקות והעברת המחלה, הכיצד "ויתרו" לנכרים, לחתנים ולכל כיוצא באלה? וראה את דבריו של ד"צ הופמן, בפירושו לויקרא י"ג, הדוחה מסיבות נוספות את התפיסה, שחוקי המצורע הם תקנות משטריות-סאניטריות.
17. בספר "החינוך" מצוה קע"ג הורחב הדיבור על הקשר שבין הטהרה והתשובה.
18. הצרעת כתהליך מתמשך ומתגלגל מנושא לנושא במטרת אזהרה לחוטא — נתפסת במדרש רות רבה ב', י, כך: "ואף בנגעים כן: בתחילה הן באים על ביתו; אם חזר בו — מוטב, ואם לאו — הן טעונין חליצה; אם חזר בו — מוטב, ואם לאו — טעונין נתיצה; אם חזר בו — מוטב, ואם לאו — יוצא וזבא; ואם חזר בו — מוטב, ואם לאו — 'בדד ישב, מחוץ למחנה מושבו'. הרמב"ם חזר על תיאור תהליך מתמשך זה בשני מקומות: בפירושו למשנה נגעים י"ב, ה, וב"יד החזקה" בסוף הלכות טומאת צרעת.

כהוכחה? מדוע סבור האחד, כי מעשה צרעת משה הוא המקור, השני – צרעת מרים, השלישי – צרעת גיחזי, ואחרים "נוודדים" למרחקים, לעבר "כתובים", ומסתיעים בפסוקים המצויים שם?

נראה לומר, כי אופיים של המעשים המשמשים כמקור – מאפשר חילוקי דעות לגבי הערכתם וקביעתם כחטא "לשון-הרע". עיון במעשים אלה ובניסוחם התחבירי מוביל למסקנה כי ניתן להעריך מעשים אלה כחטאים אחרים ולא דווקא כ"לשון-הרע".

משה רבינו אמר, אמנם, "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, כי יאמרו לא נראה אליך ה'". דברים אלה מוערכים, כאמור, כ"לשון-הרע" על בני ישראל. ה' מגיב על כך במילים: "מאמינים בני מאמינים הם", ומשה נענש, אפוא, בצרעת על ידו, אך האמנם ניתן לקבוע ללא כל עוררין, כי לפנינו "לשון-הרע" במובנו הפשוט? וכי איזו רעה טפל כאן משה על בני עמו – פרט להשערה בדבר תגובתם הצפויה? צא וראה את דבריו של ריש לקיש, שאמר: "החושד בכשרים לוקה בגופו,¹⁹ דכתיב: 'והן לא יאמינו ליי' (שבת צ"ז, ע"א). הוא רואה, אפוא, בדברי משה "חשד בכשרים" ולא "לשון-הרע".²⁰

כך גם לגבי מעשה מרים. נכון, מרים דיברה במשה על-אודות האשה הכושית אשר לקח ועל כך נענשה בצרעת. לדעת חז"ל הושמעה כאן ביקורת על פרישת משה מאשתו ועל התנזרותו ממצות "פרו ורבו".²¹ כאשר מרים ואהרן שאלו: "הרק אך במשה דבר ה' – הלא גם בנו דבר" (במדבר י"ב, ד) – פירשו הם: "והלא אף עם האבות דיבר ה' – ולא פרשו מפריה ורביה, וגם בנו דיבר – ולא פרשנו מפריה ורביה" (ספרי לבהעלותך י"ב, א-ב). וכאן מקום לתהות אם ביקורת זו יכולה להחשב כ"לשון-הרע" במובנו השלילי ללא כל עוררין? צא וראה את הקביעה של חז"ל על ביקורת זו: "והרי דברים קל-וחומר, ומה מרים, שלא נתכוונה לדבר באחיה לגניי אלא לשבח, ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות, ובינה לבין עצמה – כך נענשה, המתכוון לדבר בחבירו לגניי ולא לשבח, ולמעט פריה ורביה ולא לרבות, ובינו לבין אחרים ולא לבינו לבין עצמו – על אחת כמה וכמה".²²

19. בשמות רבה ג', יז, מופיעה מימרא זו מאת רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי: "מכאן אתה לומד, שכל החושד חבירו בדבר ואין בו לוקה בגופו", וראה את המקבילה בתנחומא בובער, מצורע, עמ' 50 סעיף י"ב.

20. כך גם בתרגום ירושלמי על "השמר בנגע הצרעת" (דברים כ"ד, ח): "הו זהירין דלא למחשד חד בחבריה דלא ילקי". יש מן הראשונים המתעלמים מן הגישה האומרת, שמשה נענש בצרעת בגלל "לשון-הרע". רבינו יוסף בכור שור בפירושו לשמות ד', א, אומר: "ועשה ג' אותות, בתחילה נחש לפי שהיו בעמל ויגיעה, וכל עמל ויגיעה של עולם הנחש גרם... ואחר כך בנגע צרעת, כי בשביל יגיעתם יביא נגעים על פרעה ביד משה... ואחר כך דם, כי ישפוך דם על מצרים בשביל ישראל במכת בכורות וביס".

גם האברבנאל סבור, שאין כאן עונש אלא רצון להעביר מסר לבני ישראל חסרי האמונה: "ואמנם הנס ה' מצרעת היד היה כנגד ישראל להודיעו, שכמו שידו וכל גופו של משה היה שוה המזוג ובריא אולם, כן היו בני ישראל מפאת אבותיהם כולם זרע אמת, קדושים לאלוקיהם, וכמו שבהיות האבות בארץ הקדושה תמיד היו בבריאות אמונותיהם, ככה יד משה, בהיותה בחיקו היתה בריאה וטובה, האמנם כשהוציאה מחיקו ויצא העם מן הארץ הקדושה ומהשבטים שבטי י"ה אבותיהם נצטרעו במעשיהם, והוא אומר והנה ידו מצורעת כשלו... והנה ציוה השי"י, שיביאה אל חיקו, והוא רמו שיקרב את בני ישראל אליו וילמדם דעת עלין ודרכי הקדושה ומיד ישובו לאיתנם וקדושתם ככל אבותיהם הקדושים, ולזה כיוון באמרו 'השב ידך אל חיקך, וישב ידו אל חיקו והנה שבה כבשרו'".

21. על פרישת משה מאשתו – ראה: שבת פ"ז, ע"א: "שלושה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו: הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה (רש"י: לגמרי, לאחר מתן תורה) ושבר את הלחות".

22. וראה את המקבילה שבדברים רבה ו', ו: "אמר רבי שמעון, ומה אם מרים הצדקת, שלא נתכוונה לומר לשון הרע אלא דיברה בשביל פריה ורביה..." ואת המקבילה שבתנחומא צו י"ג: "ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו של משה...".

(ספרי, שם). לאמור: לא לשון־רעה לפנינו אלא לשון־שבח! הוסף לכך את אשר נאמר בבמדבר רבה (נשא ז', ה), כי חטאה היה "לשון־שקר" ולא "לשון־רע" והנך רואה, כי ניתן להעריך את מעשיה של מרים בכיוונים שונים ולא דווקא כחטא "לשון־רע"²³.

אם הדברים נכונים לגבי שני מקורות אלה – על אחת כמה וכמה שהדברים נכונים לגבי מעשהו של גיחזי. נער זה הלעיט את נעמן בשקרים ואמר לו דברים שלא היו; אך לא מצוי בפסוקים שום משפט שלילי, שאותו טפל גיחזי על הנביא אלישע, במונח "לשון־רע". צא וראה את אשר נאמר עליו במדרשי חז"ל²⁴. שם הגדירו את מעשהו כ"חילול השם", כי אלישע במאנו לקבל תשורה מידי נעמן – קידש את השם, ואילו זה, שתבע וקיבל – חילל את השם, ומכאן, שגם מעשהו של גיחזי ניתן להערכות ולהגדרות שונות ולא דווקא במונח הבלעדי של "לשון־רע".

לא פלא, אפוא, אם חכמים לא סמכו דעתם על מקור אחד, אלא כל אחד העדיף לראות את האסמכתא במקור "שלו", ולדחות את זו של חבירו.

23. וראה תרגום ירושלמי לדברים כ"ד, ט, שתרגם את "זכור את אשר עשה ה' אלוֹקֵיךָ למרים" כך: "הוּ דכירין מה דעבד ה' אלהֵינו למרים דחשדת למשה במילתא דלא הוּת ביה ולקת בצרעת". אף הרמב"ם, בבואו להגדיר את חטאה של מרים – נזהר מלכנות אותו "לשון־רע". וכה דבריו: "הרי הוא אומר: התבוננו מה אירע למרים הנביאה, שדיברה באחיה, שהיתה גדולה ממנו בשנים וגידלתו על ברכיה וסיכנה בעצמה להצילו מן היס, והיא לא דיברה בגנותו אלא טעתה שהשוותו לשאר נביאים" (סוף הלכות טומאת צרעת").

24. בויקרא רבה, מצורע, י"ז, ג, ובמדבר רבה, נשא, ז', ה.